

Yrd. Doç. Dr. Banu Eligür
Başkent Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası
İlişkiler Bölümü

Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi tarafından düzenlenen “Türk Dış Politikası Açısından Batı İle İlişkiler” konulu panel, Ankara, (4 Mayıs 2012).

Türk-İsrail İlişkilerindeki Kriz (Aralık 2008—Haziran 2011): Ortaklıktan Düşmanlığa*

Ben bugünkü sunumumda Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinin Ortadoğu'daki bir parçası olan Türk-İsrail ilişkilerine değineceğim. Yapacağım sunum, içinde bulunduğumuz Mayıs ayında *Middle Eastern Studies* dergisinde “Crisis in Turkish-Israeli Relations (December 2008—June 2011): From Partnership to Enmity” başlığı ile yayınlanmıştır.

1990'lı yıllardan beri Türkiye ve İsrail Ortadoğu'da stratejik ortak iki devletti. Ancak, özellikle 2009 kışından beri bu iki ülke arasında daha önce görülmemiş bir kriz yaşanmaktadır. Şu anda, eski müttefikler birbirlerini düşman olarak görmektedirler. Neden ikili ilişkilerde böyle bir radikal değişim yaşandı? Bugünkü sunumumda bu soruyu cevaplayacağım. Bu radikal değişimin nedenlerini iki sebeple cevaplandırabiliriz: Birincisi, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümeti yönetiminin Ortadoğu'da izlediği İslamcı dış politikadır. İkincisi, 2003'teki Irak savaşının Türkiye-İsrail arasındaki stratejik ortaklığın kaynaklarını sona erdirmesidir.

Kökleri siyasal İslam olan AKP iç siyasette laik ve demokratik devleti tekrardan İslami bir tarzda yapılandırırken, dış politikada da Ortadoğu'da İslami bir bakış açısı ile Türkiye'nin dış politikasını yeniden şekillendirmiştir. AKP hükümeti İslami rejimler olan İran, Sudan, Suudi Arabistan, Hamas ve Hizbullah ile yakın siyasi ve ekonomik ilişkiler

* Bu konferans sunumu Mayıs 2012'de *Middle Eastern Studies* dergisinde makale olarak yayınlanmıştır. Makalenin künye bilgileri şöyledir: Banu Eligür, “The Crisis in Turkish-Israeli Relations (December 2008—June 2011): From Partnership to Enmity,” *Middle Eastern Studies*, Vol. 48, No. 3 (May 2012): 429-459. © 2012 by Taylor & Francis

kurmuştur. Aynı zamanda İran ve Hamas'ın yakın bir müttefiki olan Suriye ile de yakın ilişkiler kurmuştur. Türkiye'nin bu yeni dış politikası Türkiye ve İsrail arasındaki stratejik çıkar birliğinde büyük bir ayrışmaya sebep olmuştur. Türkiye'nin bu yeni dış politikası ABD yanlısı Mısır ve Ürdun gibi yarı-laik Arap devletlerinin gücünü azaltmış, böylece bölgedeki güç dengesini İsrail'in aleyhine çevirmiştir. Bunun yanında, Türkiye'nin bu yeni dış politikası ABD yanlısı Suudi Arabistan için de bir güvenlik problemi oluşturmuştur. Çünkü Şii İran'nın bölgedeki gücü artmıştır.

2003 yılındaki Irak savaşı Türkiye'deki PKK (veya Kongre-Gel) terörünün yükselmesine ve Kuzey Irak'ta yarı-özerk bir Bölgesel Kürt Hükümetinin kurulmasına neden olmuştur. Bu da, Türkiye ve İsrail ilişkilerinde stratejik çıkarların ayrışmasına sebep olmuştur. AKP hükümeti PKK terörüne karşı önce Suriye ve İran ile, ve zamanla da Irak ve Bölgesel Kürt Hükümeti ile ilişkiler kurmuştur.

1990'lı yıllarda Türk-İsrail ilişkilerinin kaynakları'na baktığımızda bu ikili stratejik ilişkinin 1990'larda kurulduğunu gözlemliyoruz. Soğuk Savaş esnasında, Türkiye ulusal güvenliğinin korunmasını NATO ittifakına bağlamıştı. Ancak, 1990'lara gelindiğinde Türkiye Ortadoğu'daki komşuları olan Suriye, İran ve Irak'tan kaynaklanan güvenlik problemleri ile karşı karşıya kaldı. Ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonrası, NATO Türkiye'nin bu komşularından kaynaklanan tehdide karşı koymasında işlevsiz bir konuma geldi. Bu yeni durum, Türkiye'nin Ortadoğu bölgesinde yeni müttefikler aramasına yol açtı. Türk devleti (özellikle ordu) ayrılıkçı Kürt PKK terörizmini ve irticayı Türk devletine karşı iki yaşamsal tehdit olarak görmüştür. 1990'larda, Türkiye İsrail ile stratejik bir ortaklık kurarak PKK destekçileri olan Suriye, Irak ve İran'a karşı bir güç dengesi oluşturmuştur. PKK konusunun yanısıra, Türkiye'nin Suriye ve Irak ile

Fırat ve Dicle nehirleri konusunda, Suriye ile Hatay meselesinde ve İran'la da İran'ın İslami rejimini Türkiye'ye ihraç etmeye çalışması sorunu dolayısıyla bu ülkelerden tehdit algısı vardı. Batı ülkeleri Türkiye'nin PKK terörüne karşı verdiği savaşı insan hakları ihlâli yaptığını iddia ederek eleştiriyordu ve bu yüzden Türkiye'nin ihtiyacı olan yüksek teknoloji içeren askeri malzemeyi satmak konusunda tereddütleri vardı. 1990'larda Türkiye, İsrail ile bir seri askeri anlaşma imzalayarak, ihtiyacı olan askeri malzemeyi satın aldı. Her iki ülke istihbarat ve teröre karşı da işbirliği yaptılar. İsrail açısından bakıldığında, Batı yanlısı, Müslüman çoğunluğa sahip laik-demokratik Türkiye ile yakın ilişkiler kurmak, İsrail'in bölgedeki izolasyonuna son vermek için, Arap-İsrail çatışmasının dini yanının önemini azaltmak için ve Türk hava sahasını eğitim amaçlı kullanmak için bir fırsattı. 1990'larda Türkiye ve İsrail'in paylaştığı bir başka tehdit algısı da: radikal İslam'dı. Ancak, İslami kökleri olan AKP'nin 2002'den beri Türkiye'de iktidar olması ve 2003'teki Irak savaşı Türk-İsrail ilişkilerinin stratejik kaynaklarını sona erdirdi.

AKP 2002 genel seçimlerinde yüzde 34.3 oy alarak iktidara geldi. 2007'deki genel seçimlerde bu parti oylarını yüzde 46.6'ya yükseltti ve AKP hakimiyetindeki meclisin Dışişleri Eski Bakanı Abdullah Gül'ü Ağustos 2007'de Cumhurbaşkanı olarak seçmesiyle Cumhurbaşkanlığı kurumunu da etkisi altına aldı. AKP'nin kökleri siyasal İslam'da olduğu için mesruiyet problemi vardı. Bundan dolayı 2002 ve 2007 yılları arasındaki birinci dönemde, bu parti kökleri siyasal İslam'da olmasına karşın Batı yanlısı siyasi bir parti olarak görünmeye özen gösterdi. Bunun sonucunda, AKP'nin AB ve ABD yanlısı politikalar izlediğini görüyoruz; ki ABD yanlısı politikalar izlemesi Türk-İsrail ilişkilerinin devamı anlamına geliyordu. Ancak, bu dönemde bile AKP

hükümetinin İslami hassasiyetlerini göstermeye başladığı görülmeye başlanmıştır. Örneğin, Nisan 2004'te Başbakan Recep Tayyip Erdoğan İsrail'in Hamas liderlerini suikastle öldürmesini “devlet terörü” olarak tanımlamış ve İsrail'i sert bir şekilde eleştirmiştir. Buna rağmen, Haziran 2005'te ABD'deki bir Musevi kuruluşu olan Anti-Defamation League (İftira ve İnkarla Mücadele Derneği) Başbakan Erdoğan'a “Courage to Care” (İlgi Göstermeye Cesaret) ödülünü vermiştir. Ödül töreninde Erdoğan yakın Türk-İsrail ilişkilerinin önemine değinmiş ve anti-semitizme karşı olduğunu söylemiştir. Ancak, diğer yandan, AKP hükümetinin Hamas yanlısı tutumu devam etmiştir. Şubat 2006'da AKP hükümeti Hamas'ın Suriye'de sürgünde bulunan lideri Halid Meşal'in Türkiye'ye yaptığı ziyaretini kabul etmiştir. Halbuki, Hamas ABD, AB ve İsrail tarafından terör örgüt listesinde bir örgüttür.

2002'den beri Türk dış politikasının yeniden tanımlanmasında Başbakanın önceki başdanışmanı ve şimdiki Dışişleri Bakanı Profesör Ahmet Davutoğlu'nun etkisi önemlidir. Davutoğlu'na göre, Türkiye birçok bölgesel kimliğe sahip merkez bir ülkedir ve bundan dolayı tek bir kategoriye indirgenemez. Davutoğlu, Türkiye'nin Ortadoğu'daki politikasını şöyle özetlemiştir: “Türkiye komşularına karşı “sıfır sorun” politikası izleyerek bölgede öncü rol oynayacaktır.” Davutoğlu, Türkiye'yi aynı zamanda bir Ortadoğu, Balkan, Kafkas, Orta Asya, Akdeniz, Körfez ve Karadeniz ülkesi olarak tanımlayarak bu yeni dış politika ile 2023 yılında Türkiye'nin küresel bir aktör olacağını öngörmüştür.

İlk bakışta, Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik bu yeni dış politikası bölgesel istikrar ve barışı artırmayı amaçladığından ülkenin stratejik çıkarlarına uygun olduğu izlenimi vermiştir. Gerçekte de, Türkiye Suriye ve İran ile yakın ilişkiler kurarak PKK

terörüne karşı bir önlem almıştır. Ancak, Türkiye'nin bölgedeki yeni dış politikasına biraz daha yakından bakıldığında AKP hükümetinin İslami ülkelerin kardeşliği bağlamında İslamcı bir bakış açısıyla ülkenin dış politikasını yürütmeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Türk dış politikasındaki bu İslami eğilim Türkiye'nin İsrail'le olan gergin ilişkilerinde, Hamas yanlısı politikalarında ve İran'ın nükleer programına verdiği destekte görülebilir. İslamcı AKP hükümeti yönetiminde, Türkiye Ortadoğu'da önceden izlediği bölgesel çatışmaların tarafı olmama ve terör gruplarına karşı kesin bir tavır alma olan dengeli politikasını terk etmiştir. Bunun yerine, Türkiye İslami bir dış politika izleyerek bölgedeki radikal güçlerle beraber ortak bir politika izlemeye başlamıştır. AKP hükümeti İsrail ve Batı'ya karşı bölgedeki radikal güçlerin sözcülüğü görevini üstlenerek, Türkiye'yi Ortadoğu'nun lider ülkesi yapmayı amaçlarken, içeride de muhafazakar ve İslami eğilimleri olan Türk seçmenin oylarını almayı amaçlamıştır. Türkiye'nin bu İslamcı dış politikası, Türk-İsrail stratejik ortaklığının kaynağını sonlandırmıştır.

Türkiye ve İsrail arasındaki bir diğer anlaşmazlık konusu da 2003 Irak savaşı sonrasında Türkiye'deki PKK terörünün tekrardan tırmanmasıdır. Türkiye, bir yandan eski düşmanları Suriye ve İran ile yakın ilişkiler kurarak Kuzey Irak'ta özerk veya bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasını önlemeye çalışmıştır. Diğer yandan da, İsrail Kuzey Irak'ta böyle bir Kürt devletinin kurulmasını İran ve Pakistan gibi İslami ülkelerden gelebilecek olası bir kitle imha silahlı tehdidine karşı bir savunma alanı olarak görmüştür. İsrail'in Kuzey Irak'taki Kürt peşmergelerini eğittiği hakkındaki haberler Aralık 2005'te *Milli Gazete*'nin İsrail'de yayınlanan *Yeditoh Ahronot* ve İtalya'da yayınlanan *La Stampa* gazetelerinde çıkan haberleri referans vererek yaptığı haberle Türkiye'de gündeme gelmiştir. Bu habere göre, bazı emekli İsrailli askerler Kuzey

Irak'taki peşmergelere eğitim veriyorlardı. İsrail'in bu iddiaları yalanlaması Türkiye'nin İsrail'e karşı duyduğu kuşkuları gidermemiştir. Türk ordusunun komuta kademesi ve Türkiye'deki çok farklı ideolojik yaklaşımları olan siyasi partiler (merkez sağdan merkez sola, Türk milliyetçisinden İslamcısına) AKP hükümetinin Suriye ve İran ile kurduğu yakın ilişkileri PKK terörüne karşı bir güç dengesi oluşturmak için desteklemiştir.

Özellikle 2009 yılından beri, Türkiye Irak'ın üniter devlet yapısının korunamayacağını görenek, PKK terörü problemini çözmek için Irak ile ve Kuzey Irak'taki Bölgesel Kürt Hükümeti ile güçlü siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmuştur. AKP hükümeti Türkiye içerisinde de “Kürt açılımı” olarak anılan politikayı izlemiştir; ve bu politikanın sonucunda, bazı PKK teröristlerinin Kuzey Irak'taki PKK kamplarından Türkiye'ye, yaptıkları terör faaliyetlerinden pişman olmadıklarını söylemelerine rağmen, affedilerek giriş yapmalarına izin verilmiştir. AKP hükümetinin bu politikasının PKK terörü problemini çözüp çözmeyeceğini zaman gösterecektir. Yakın zamana kadar, Türkiye PKK terörü sorununa karşı Suriye ve İran ile siyasi, stratejik ve ekonomik ilişkiler kurmuştur.

AKP, 2007 genel seçimlerinde kazandığı yüksek başarıdan sonra Türkiye'nin içerisindeki siyasi dengeleri İslami hareketi güçlendirecek şekilde ve AB reform paketlerini kullanarak şekillendirmeye başlamıştır. Buna ilâveten, AKP Ergenekon ve Balyoz davalarını ordunun gücünü azaltmak için başarılı bir şekilde kullanmıştır. Tüm bunların sonucunda, ordunun dış politikanın belirlemesi konusundaki gücü azalmıştır ve böylece AKP 2007 yılında başlayan ikinci dönemi sonrası Türk dış politikasındaki ana aktör olmuştur.

AKP hükümetinin İsrail'in rakipleri olan İran, Hamas, Suriye ve Hizbullah ile yakın ilişkiler kurmasına rağmen Türkiye ve İsrail arasındaki stratejik, siyasi ve ekonomik ilişkilerin bir süre devam ettiğini görüyoruz. Örneğin, Türkiye, İsrail, ABD ve İtalya arasında 2001 yılından beri her yıl yapılan NATO tatbikatı "Anadolu Kartalı"nın 2008 yılına kadar sürdüğünü görüyoruz. Ayrıca 2008 yılında, Türkiye'nin İsrail-Suriye dolaylı barış görüşmelerinde kolaylaştırıcı rolü oynadığını ve bunun İsrail tarafınca da desteklendiğini görüyoruz. Türk-İsrail ticari ilişkilerinin de, özellikle savunma alanında, bir süre yakın bir şekilde devam ettiğini görüyoruz. Ancak İran Cumhurbaşkanı Mahmut Ahmedinejad'in Ağustos 2008'de yaptığı 2005'te cumhurbaşkanı olduktan sonraki ilk Türkiye seyahati Türk dış politikasındaki değişimin bir göstergesiydi. İsrail, İsrail'in haritadan silinmesi gerektiğini söyleyen ve Yahudi soykırımının olmadığını söyleyen Ahmedinejad'a meşruiyet verdiği gerekçesiyle, Türkiye'yi resmi olarak protesto etti. Ancak, ikili ilişkilerde oluşan gerginliğe rağmen, Türkiye, İsrail ve ABD dokuzuncu kez Akdeniz'de "Güvenilir Denizkızı" tatbikatını Ahmedinejad'ın ziyaretinden kısa bir süre sonra yapmışlardır. Bu da, Türkiye'nin her ne kadar İran yanlısı bir tutum sergilese de İsrail'le ilişkilerini sürdürmek istediği izlenimini yaratmıştır.

Ancak, Kasım 2008'de Türkiye ve İsrail arasında bir krizin olacağı, Türkiye ve Suriye'nin Gazze'ye insani yardım göndereceklerini ve İsrail'in buradaki ablukasını kaldırması için ona baskı yapacaklarını açıklamaları ile açık bir hale gelmiştir. 2007 yılında, Hamas Gazze'nin kontrolünü şiddet kullanarak ele geçirdikten sonra İsrail ve Mısır Gazze'ye buradaki Hamas ve diğer İslamcı militanlara silah sevkiyatını durdurmak için abluka uygulamaya başlamışlardı. AKP hükümeti, Gazze meselesini, Arap-İsrail barış sürecini ve İran'ın nükleer programını Türk dış politikasının en öncelikli meseleleri

haline getirdi. AKP kadrosu Ortadoğu'daki barış sürecine ve İran'in nükleer sorununa İsrail'in aleyhine bir çözüm getirirlerse Türkiye'nin Müslüman Ortadoğu'daki gücünün ve prestijinin artacağını hesapladılar. Bundan dolayı, AKP İsrail'i bölgede izole eden ve dolayısıyla onun üzerinde baskı kuran bir strateji izledi.

AKP hükümetinin dış politikasında insan haklarının yeri'ne baktığımızda, AKP hükümeti yönetimindeki Türkiye'nin İsrail'i Gazze'de insan haklarını ihlâl ettiği için eleştirdiğini görmekteyiz. Ancak, AKP'nin ne kadar samimi olarak insan hakları ile ilgilendiği bir tartışma konusudur. Zira, İslami bir rejim altında insan hakları ihlâlleri olduğunda AKP hükümetinin sadece sessiz kalmayıp bu ihlâli savunduğunu görüyoruz. Örneğin, Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından 200,000 Arap olmayan Afrikalı'nın katledilmesinden ve 3 milyon insanın evlerini terketmelerine zorlanmaları sebebiyle savaş suçlusunu ve insanlığa karşı suç işlemekten suçlu bulunan Sudan Cumhurbaşkanı Omer el-Beşir Türkiye'yi Ocak ve Ağustos 2008'de Cumhurbaşkanı Gül'un davetlisi olarak iki kez ziyaret etmiştir. Hatta ikinci ziyareti esnasında, el-Beşir, Türk-Sudan ticari ilişkilerinin yakınlığını överken, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kararını Sudan'da şeriata dayalı bir düzen olduğu için tanımadığını söylemiştir. Kasım 2009'da, el-Beşir Türkiye'yi Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin hakkındaki yakalama kararına karşın üçüncü kez ziyaret etmeye çalışmıştır. El-Beşir uluslararası eleştiriler ve yolculuğu esnasında tutuklanma ihtimalinden korktuğu için Türkiye ziyaretini son anda iptal etmiştir. Ancak, bu sefer de Başbakan Erdoğan el-Beşir'i "Darfur'a gittiğini ve orada bir soykırım görmediğini" söylererek savunmuştur. Oysa, 12 Temmuz 2010'da Uluslararası Ceza Mahkemesi el-Beşir hakkında soykırım suçu işlemekten dolayı yakalama kararı vermiştir.

AKP'nin İran'daki insan hakları ihlallerini görmezden gelmesi bir başka çifte standard örneğidir. Hem Cumhurbaşkanı Gül hem de Başbakan Erdoğan İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ı Haziran 2009'daki tartışmalı seçim galibiyeti sonrası ilk kutlayan liderler olmuşlardır. Daha da fazlası, Dışişleri Bakanı Davutoğlu "İran'daki dinamik ve geniş katılımlı siyasi seçimlere umarım gölge düşmez" diyerek Ahmedinejad'a karşı muhalefet hareketini tasvip etmediğini belirtmiştir.

AKP'nin insan hakları konusundaki çifte standardı Gazze'de de gözlemlenmektedir. Mayıs ve Haziran 2010'da Birleşmiş Milletler'e ait yaz çocuk kampları Hamas ve İslami Cihad tarafından saldırıya uğradığında AKP bu saldırıları kınamamıştır. AKP hükümeti Hamas'ın şiddet kullanarak İsraili sivilleri öldürmesini, Gazze'de kendisine muhalif olan Filistinlileri baskı altına almasını ya da Gazze'deki kadınların haklarının kısıtlamasını eleştirmemektedir. Bundan dolayı, AKP hükümetinin İsrail'i insan hakkı ihlallerini ön plana koyarak eleştirmesi ikna edici değildir.

27 Aralık 2008'den başlayarak 22 gün süren İsrail'in Gazze'ye sürdürdüğü "Dökme Kurşun Operasyonu" Türk-İsrail ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu operasyon esnasında yarıdan fazlası sivil olan 1,300 Filistinli ve 13 İsraili ölmüştür. Bu savaş esnasında İsrail'in fosfor bombaları kullanması bu ülkenin dünyadaki imajını zedelemiştir. Gazze savaşı esnasında Türkiye'deki İslamcı dış politika belirgin bir hale gelmiştir. Türkiye ve İsrail arasındaki Filistin'e dair temel anlaşmazlık konusu, Başbakan Erdoğan'ın Hamas'ı bir terör örgütü olarak değil bir siyasi parti olarak görmesi ve İsrail'in Hamas'ı barış görüşmelerinde Filistin Otoritesi'nin yanında bir taraf olarak kabul etmemesidir. AKP hükümetinin Hamas yanlısı tutumu dolayısıyla Türk-İsrail ilişkilerindeki kriz kaçınılmazdı.

19 Aralık 2008’de, Hamas tek taraflı olarak Mısır’ın arabuluculuğunda yapılan ve altı ay süren İsrail’le olan ateşkesi sona erdirdiğini duyurmuştur; ve Hamas İsrail’e karşı roket saldırılarına başlamıştır. İsrail askeri raporlarına göre 19-27 Aralık arasında Hamas tarafından yaklaşık 200’den fazla roket saldırısı yapılmıştır. İsrail Başbakanı Ehud Olmert 25 Aralık’ta Hamas’ı bu roket saldırılarına son vermesi konusunda uyarmıştır. Buna karşılık Hamas sözcüsü Fevzi Barhaum İsrail’i herhangi bir saldırı düzenlese bunun karşılığını alacağı konusunda tehdit etmiştir.

AKP hükümeti yönetimindeki Türkiye Ortadoğu’da istikrarı sağlamayı amaçladığını söylemesine rağmen Hamas’ı bu roket saldırılarını sona erdirmesi konusunda uyarmamıştır. Tam aksine, 22 Aralık’ta Olmert’in İsrail-Suriye dolaylı barış görüşmeleri için yaptığı Ankara ziyareti esnasında, Başbakan Erdoğan Hamas lideri İsmail Haniye’ye söz verdiği gibi Hamas’ın taleplerini (yani Gazze’deki İsrail ablukasının kaldırılması ve barış görüşmelerinde Hamas’ın da bir taraf olarak kabul edilmesi) Olmert’e iletmıştır ve Olmert bu talepleri reddetmiştir.

İsrail’in Gazze’ye askeri saldırısı başladığında ABD, AB ve ABD yanlısı Arap ülkeleri (Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan)’nin aksine, Türkiye İsraili kınayan ve Hamas’ın roket saldırılarına hiç değinmeyen bir beyanat vermiştir. Ertesi gün, Başbakan Erdoğan Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan ve Mısır’ı içine alan Ortadoğu turuna Hamas’a Arap devletlerinin desteğini sağlamak için başlamıştır. Ancak, bu turunda İsraili ziyaret etmemesi ve zamanın Başbakan Başdanışmanı olan Davutoğlu başbakanın Ortadoğu turu esnasında Hamas’ın Suriye’deki lideri Meşal’i ziyaret etmesi bölgede Türkiye’nin tarafsız bir arabulucu olma rolünü sona erdirmiştir.

Aslına bakıldığında, Türkiye'nin Hamas yanlısı politikasını bu Ortadoğu turu esnasında sadece Suriye desteklemiştir. Filistin Otoritesi lideri Cumhurbaşkanı Mahmut Abbas bile Hamas'ı ateşkesi sonlandırdığı için suçlamıştır. Genel olarak bakıldığında, Gazze savaşı esnasında başlıca Türkiye, Suriye ve İran Hamas yanlısı bir politika izlemişlerdir. Zira, Subat 2009'da Hamas'ın sürgündeki lideri Meşhal Gazze savaşı esnasında sadece bu üç ülkenin Hamas'ı desteklediklerini söylemiştir.

Gazze savaşı esnasında Türk-İran işbirliğinin de altını çizmek önemli. Her ne kadar Başbakan Erdoğan İran'ı Ortadoğu turu esnasında ziyaret etmediyse de, İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad Türk meslekdaşını arayarak istişarelerde bulundu Ayrıca, 7 Ocak 2009'da İran Ulusal Yüksek Güvenlik Konseyi Sekreteri Said Celili Ahmedinejad'in özel temsilcisi olarak Ankara'da Gül ve Erdoğan'ı Gazze için bir strateji belirlemek için ziyaret etti. Bu toplantıda, Celili Türkiye'nin Hamas yanlısı politikasını överken, Türkiye ve İran beraber hareket ederek ve Arap desteğini sağlayarak İsrail ve ABD'ye karşı baskı kurmak konusunda anlaşmalarını duyurdu.

AKP hükümeti aynı zamanda Türkiye'deki İslamcı sivil toplum örgütlerini ve İslamcı medyayı dış politikanın aktörleri olarak Türkiye'de İsrail karşıtı bir kamuoyu oluşturmak için harekete geçirdi. İslamcı AKP ve Saadet Partisinin ayrı ayrı organize ettikleri İslamcı sivil toplum örgütlerinin katılımlarıyla İstanbul'dan Diyarbakır'a uzanan yoğun katılımlı toplu gösteriler düzenlendi. Ancak, bu gösteriler esnasında İsrail'in eleştirilmesi bir süre sonra ırkçı ve anti-semitik gösteriler haline dönüştü.

Bu arada Başbakan Erdoğan Mart 2009 yerel seçimlerde Gazze meselesini başarılı bir şekilde seçim kampanyasında kullandı. AKP hükümeti Başbakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nı Gazze için finansal yardım toplanmasında seferber etti. Hatta

zamanın Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik 13 Ocak'ta okullardaki bütün öğrencilerin Gazze'deki Filistinliler için bir dakikalık saygı durusu yapmaları emrini vermiştir.

Başbakan Erdoğan'ın beyanatları ve İslami gösteriler esnasındaki anti-semitik sloganlar Türk toplumunda Musevilere karşı duygular yaratmakta başarılı olmuştur. Musevi Türk vatandaşların dükkânlarına “Buradan alış-veriş yapmayın, sahibi Yahudidir” bildirimleri konulmuştur. İzmir'deki en büyük sinagoglardan birinin kapısına “sizi öldüreceğiz” notu bırakılmıştır. Eskişehir Osmangazi Kültür Dernekleri üyeleri ise dernek binasının önüne “Buradan Yahudiler ve Ermeniler giremez, ama köpekler girebilir” şeklinde bir pankart asmışlardır.

2008 Pew kamuoyu araştırmasına göre Türk toplumunda Musevi ve Hristiyanlara karşı AKP yönetiminde yükselen bir hoşgörüsüzlük olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre, 2008'de Türklerin yüzde 76'si Musevilerden hoşlanmadığını belirtmiş (2004'te bu oran yüzde 49) ve yüzde 74'u de Hristiyanlar hakkında kötü fikirlere sahip olduklarını belirtmişlerdir (2004'te bu oran yüzde 52). Araştırmaya katılanların yüzde 86'si ise Müslümanlar hakkında iyi fikirlere sahip olduklarını söylemişlerdir. Bu araştırma AKP iktidarı esnasında Türk toplumunun Müslüman kimliği etrafında muhafazakar bir yapıya büründüğünü göstermektedir.

Ocak 2009'da beş Amerikan Yahudi kuruluşu Başbakan Erdoğan'a bir mektup yazarak ilk defa Türkiye'de yaşayan Musevilerin can emniyetlerinden endişe duyduklarını belirtmişlerdir. Ancak, bu mektup AKP hükümeti tarafından gerekli ilgiyi görmemiştir. Aksine, *Radikal* gazetesinin ortaya çıkarttığı gibi AKP Ankara İl Başkanlığı'nın web sitesinde “Vaadedilen Topraklar” başlıklı anti-semitist bir yazı yayınlandığı ortaya çıkmıştır.

Başbakan Erdoğan'ın Hamas yanlısı politikası özellikle İran tarafından övülmüştür. 29 Ocak 2009'da Başbakan Erdoğan Türkiye ve İsrail arasındaki gerginliği Dünya Ekonomik Forumu'nun Davos toplantısında bir kez daha yükseltti. Davos hadisesi Mart 2009 yerel seçimlerinde AKP tarafından başarıyla kullanıldı. Ankara'daki Metropoll araştırma şirketine göre AKP'nin Davos hadisesi sonrası oylarında yüzde 10'luk bir artış gözlemlenmiştir ve yüzde 49.3'e çıkmıştır.

Davos olayı Başbakan Erdoğan'ın ve AKP hükümetinin popülaritesini Gazze, İran, Suriye ve Lübnan'da da arttırdı. Hatta İran'daki Büyük Ayatullah Makarem Shirazi Erdoğan'ın İsrail'i izole etme politikasından dolayı Nobel barış ödülü ile ödüllendirilmesi gerektiğini belirtti. İran'ın AKP'nin İslamcı dış politikasını bu şekilde övmesi, İran'ın Sünni Türkiye'yi bir rakip olarak değil bölgede etki alanını genişletmek için bir müttefik olarak gördüğünü göstermektedir.

AKP hükümeti döneminde NATO üyesi Türkiye radikal İslamcılarının toplantılarına ev sahipliği yapan bir ülke konumuna geldi. Şubat 2009'da, 200 kadar radikal İslamcı İstanbul'da "Gazze'de Zafer" başlıklı bir toplantı yapmışlar ve Afganistan ve Irak gibi Gazze'yi üçüncü bir cihad cephesi olarak ilân etmişlerdir.

Türk-İsrail ilişkileri Şubat 2009'da İsrail Kara Kuvveleri Komutanı Avi Mizrahi'nin Başbakan Erdoğan için "İsrail'i Gazze konusunda eleştirmeden önce kendisi aynaya baksın" sözlerinden dolayı tekrar gerilmiştir. Mizrahi Türkiye'yi Ermeniler'e soykırım yapmakla suçlamış, aynı politikayı şimdi Kürtlere uyguladığını ve Kıbrıs'ı işgal ettiğini öne sürmüştür. Her ne kadar İsrail Genelkurmay Başkanı zamanın Türk meslekdaşını arayarak özür dilemişse de bu yeterli olmamıştır.

Nisan 2009'da Türkiye ve Suriye ilk defa ortak askeri tatbikat düzenlemişlerdir. 2009 yılının bahar ve yaz aylarında, Türk-İsrail ilişkilerinde bir düzelme eğilimi izlenmiştir. Örneğin, yaşanan siyasi krize rağmen ikili savunma ilişkileri sürmüştü ve hatta iki ülkenin dışişleri bakanları arasında gizli bir toplantı yapılmıştır. Buna ilâveten, Ağustos 2009'da Türkiye, İsrail ve ABD "Güvenilir Denizkızı" tatbikatını Akdeniz'de onuncu kez gerçekleştirmişlerdir. Ancak, İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad Türkiye'yi sert bir şekilde eleştirmiştir. Buna karşılık Türkiye İran'ı ilişkilerine karışmaması konusunda uyaracağına İran'ı yatıştırmaya çalışmıştır. Zaten bu da Türkiye ve İsrail'in yer aldığı son tatbikat olmuştur.

Eylül 2009'daki Birleşmiş Milletler'in Genel Kurul toplantısında Başbakan Erdoğan sadece Gazze konusuna değil, aynı zamanda İran'ın nükleer programına da değinmiştir ve bu programın barışçıl amaçlı olduğunu söylemiştir. Türkiye'nin İran konusundaki tavrı hem İsrail'le hem de Batı dünyası ile stratejik çıkarlar açısından bir ayrışmaya sebep olmuştur. Halbuki, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu Başkanı Muhammed El Baradei Eylül 2008'de İran'ın nükleer silah edinmeye çalıştığını duyurmuştur.

11 Ekim 2009'da Türkiye İsrail'i "Anadolu Kartalı" tatbikatından çıkarttığını açıklamıştır. Bu karar özellikle Suriye ve İran'ı memnun etmiştir. 13 Ekim 2009'da ilk Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Türkiye ve Suriye delegeleriyle toplandığında, Suriye ve Türkiye arasında Nisan ayında yapılan askeri tatbikatın kapsamının genişletileceği duyuruldu.

Bu arada, devlet kontrolündeki TRT televizyonunda İsrail'li askerleri bilinçli bir şekilde Gazze'deki bebek ve çocukları öldürdükleri imajını veren "Ayrılık: Aşkta ve

Barışta Filistin” isimli TV dizisi yayınlanmaya başladığında Türk-İsrail ilişkileri tekrardan gerildi. Bu gelişmelerden sonra Ekim 2009’da İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu Suriye ile barış görüşmelerinde Türkiye’yi arabulucu olarak görmek istemediğini söyledi.

AKP yönetimi altında Türk halkında Müslüman olmayanlara karşı bir hoşgörüsüz olmuştur. 2009’da İstanbul’daki Frekans Araştırma Şirketinin yaptığı kamuoyu araştırmasına göre Türk toplumunun yüzde 57’si ateist bir komşu istemediğini belirtirken, yüzde 42’si Yahudi bir komşu istemediğini ve yüzde 35’si de Hristiyan bir komşu istemediğini belirtmişlerdir. Bu araştırmaya katılanların yüzde 76’si Yahudiler hakkında, yüzde 74’u Rumlar hakkında ve yüzde 73’u de Ermeniler hakkında bir bilgiye sahip olmadıklarını söylemişlerdir. Bu kamuoyu araştırması AKP hükümetinin şekillendirebileceği ve harekete geçirebileceği potansiyel bir Türk halkı olduğunu göstermektedir.

Erdoğan’ın Ekim 2009’da yaptığı ikinci İran ziyaretinde Başbakan Erdoğan İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad’ı “arkadaşımız” olarak nitelerken, Batı’nın İran’a nükleer programı konusunda haksızlık yaptığını, gerçekte İran’ın atom bombası elde etmeye çalışmadığını söylemiştir, bu iddiaların “bir dedikodu” olduğunu belirtmiştir. Bu toplantı sonrasında ABD’nin karşı çıkmasına rağmen Türkiye ve İran enerji ve ekonomi alanlarına bir seri anlaşmalar imzalamışlardır. 9 Haziran 2010’da da Türkiye Birleşmiş Milletler’in dördüncü kez İran’a karşı yaptırım kararını veto etmiştir. Bu ABD’de rahatsızlık yaratmışsa da, ABD’nin Bush yönetimi zamanında Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında AKP hükümetine verdiği desteğin Obama yönetimi zamanında da devam ettiğini görüyoruz. Örneğin, Türkiye-İsrail ilişkilerindeki gerginlikten dolayı 2009’da

Türk dış politikasında bir kayma mı var sorusu sıkça sorulmaya başlandığında, Türk ve ABD yetkilileri böyle bir kayma olmadığını söylemişlerdir. Diğer yandan Suriye, Hamas, İran ve Hizbullah Türkiye'nin değişen yeni Ortadoğu politikasını övmüşlerdir.

Ocak 2010'da Türkiye'nin İsrail Büyükelçisi Oğuz Çelikkol İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon tarafından diplomatik kurallar hiçe sayılan bir muameleyle karşılaşmıştır. Ancak en derin kriz 31 Mayıs 2010'da İHH'nin düzenlediği Mavi Marmara olayında yaşandı. İsrail abluka altındaki Gazze'ye bu gemilerin yanaştırılmasına izin vermeyeceğini önceden duyurdu. Gemiler Gazze'ye yaklaştıklarında İsraili askeri yetkililer kafilenin öncüsü olan Mavi Marmara gemisinin yönünü İsrail'in Astod limanına doğru çevirmesini ve yardımın Gazze'ye buradan gönderileceğini söylediler. Ancak, aktivistler buna uymadılar. Yaşanan çatışmada dokuz Türk vatandaşı ölürlen bazı İsraili askerler yaralandı.

AKP hükümeti İHH sivil toplum örgütünü ve Mavi Marmara olayını İsrail'le yaşanan krizi derinleştirmek için ve İsrail'le olan stratejik ilişkileri sona erdirmek için başarılı bir şekilde kullandı. Bu olaydan önce, Türkiye ve İsrail arasında hiçbir zaman şiddet içeren bir çatışma yaşanmamıştı. Bu hadiseden sonra Türkiye İsrail'deki büyükelçisini geri çağırdı; Gazze ablukasının kaldırılmasını Türk-İsrail diplomatik ilişkilerinin başlaması için bir koşul olduğunu ilân etti; İsrail'den özür dilemesini ve tazminat ödemesini istedi; Mavi Marmara olayının uluslararası bir komisyon tarafından incelenmesini istedi; İsrail'le tüm askeri tatbikatların sona erdirildiğini (ki 2009'dan beri zaten tatbikat yapılmıyordu); ve Türkiye'nin hava sahasının ve askeri havaalanlarının İsrail askeri uçaklarına kapatıldığını duyurdu. Bu son karar için AKP hükümeti önceden orduya haber vermemiştir.

Haziran 2010'da Başbakan Erdoğan'ın " Hamas'ı bir terör örgütü olarak görmüyorum" ifadesi ve İran yanlısı tutumu ABD'de de bir rahatsızlık yaratmıştır. Bu arada, Ağustos 2010'da değiştirilen Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB), 27 Ekim'de MGK'da onaylandı. Buna göre, eskiden İslami rejimini Türkiye'ye ihraç etmeye çalıştığı için düşman olarak tanımlanan İran ve iç tehdit olarak tanımlanan irtica, tehdit olmaktan çıkarıldılar. Yeni MGSB PKK'yı en önemli iç tehdit olarak tanımladı.

Türkiye'nin değişen dış politikası sonucunda Türk-İsrail ilişkilerindeki karşılıklı güven zedelenmiştir. Mart 2011'de BBC'nin yaptığı bir anket Türkiye'de en olumsuz olarak algılanan ülkenin İsrail olduğunu (yüzde 77) göstermiştir. Nisan 2011'de Ankara'daki Optimar araştırma şirketinin yaptığı bir kamuoyu araştırmasına göre Türk halkının yüzde 68'si AKP hükümetinin doğruya oriente yeni dış politikasını desteklediğini belirtmiştir.

Nisan 2011'de İHH ikinci kez Gazze'ye özgürlük flosu düzenlemeye çalışmıştır. Ancak, ABD'nin devreye girmesiyle ve İsrail'in gerekirse güç kullanacağını ilân etmesiyle, AKP hükümeti İHH'ya bu seferini ertelemesi gerektiğini belirtmiştir. Arap Baharı sonrası Mısır'da oluşan yeni yönetimin 27 Mayıs 2010'da Refah kapısını açması ve el-Fetih ve Hamas arasında müzakerelerin başlaması AKP hükümetinin Filistin konusunda "bekle-gör" politikasını benimsemesine neden olmuştur. 17 Haziran'da İHH Başkanı Bülent Yıldırım teknik nedenlerden dolayı İHH'nın ikinci özgürlük flosuna katılmayacağını duyurmuştur.

Haziran 2011 seçimlerinde yüzde 49.8 oy alan AKP üçüncü kez tek başına iktidar olmuştur. Seçim sonrası İsrail Başbakanı Netanyahu ve İsrail parlamentosu ilişkileri normalleştirmek için Erdoğan'a kutlama mesajları göndermişlerdir. Haziran ayında, ABD

arabuluculuğunda Türkiye ve İsrail görüşmeler yapmışlardır. Ancak Eylül 2011’de Türkiye İsrail büyükelçisini kovmuş ve bu ülkeyle askeri ilişkilerini dondurduğunu duyurmuştur. İkili ilişkilerde bir düzelme görülüp görülmeyeceğini zaman gösterecektir. Ancak, Türkiye’nin bölgedeki yeni dış politikası İsrail ve ABD yanlısı Arap devletlerinin aleyhine bir şekilde güç dengesini değiştirmiştir. Arap Baharı sonrası Mısır ve Ürdün gibi yarı-laik ülkelerde İslamcılarının gücü yükselmiştir. Arap Baharının Şii İran’ın gücünü ne şekilde artıracakını zaman göstermekle beraber İran bölgede etkisini artırmıştır. Diğer yandan Haziran 2011’den beri Türkiye Suriye’deki Esat yönetimine karşı Müslüman Kardeşlerin güçlü olduğu Suriye Ulusal Konseyi’ni desteklemektedir. Suriye konusu İran ve Türkiye arasında bir anlaşmazlık konusu haline gelmiştir. Ancak, Sunni-Şii ayrımının konu İsrail’i zayıflatmak olunca ne kadar önemlidir bir tartışma konusudur. Örneğin, Mısır’da Mübarek rejimi Şubat 2011’de devrildikten sonra Mısır’daki yeni yönetim İran savaş gemilerinin Süveyş Kanalı’ndan geçmelerine izin vermiştir.

Türkiye İsrail’in Ankara Büyükelçisini attığı gün İran’a karşı ABD tarafından kurulan NATO füze sisteminin konuşlandırılmasını kabul etmiştir. Dışişleri Bakanı Davutoğlu Ekim 2011’de Türkiye’nin istediği zaman bu radar sistemini kaldırabileceğini söylemiştir. Kasım 2011’de de Türkiye’nin İran’a karşı bir askeri operasyon düzenlenmesine karşı olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak, AKP hükümeti yönetiminin Ortadoğu’da izlediği İslamcı dış politika ve 2003’teki Irak savaşının Türkiye-İsrail arasındaki stratejik ortaklığın kaynaklarını sona erdirmiştir. Türk-İsrail ilişkilerin düzelmesi için İsrail’in Filistin konusunda AKP’nin İslami hassasiyetlerine uyan bir politika izlemesi ve Kürt konusunda

da iddialarin aksine Kuzey Irak'ta ayrılıkçı bir Kürt hareketini desteklemediği konusunda Türkiye'yi ikna etmesi gerekmektedir.